

NOVIČE

gospodarskih, obertnijskih in narodskih stvari.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XIII.

V Ljubljani v sredo 25. julija 1855.

List 59.

Nasadba in reja hrastovega drevja.

1. Hrastove plemena.

(Dalje.)

K prvi versti spadajo naslednje plemena:

1. Navadni hrast. Ker sila pozno poganja in še le pozno zopet listje zgubiva, mu pravijo tudi zimski hrast, in zavolj teže, terdnosti in terpežnosti njegovega lesa graden ali černica (Steineiche *).

To je lepo, močno, veličansko drevo. Mladega je koža svetlogladka, starega postaja sivkljata in mu razpoka. Listje je dolgato, tamnozeleno, topokrilato. Želod je manjši kakor poletnega hrasta, ter sedi po 2 do 4 in po 6 do 12 v šopicah na verhu zlo kratkega peceljna. Les njegov je terden, težek, težaven za obdelovati, pa posebno vgoden za stavbe pri vodah; skorja njegova služi usnjarjem za kože strojiti; tudi narejajo iz nje in iz šišek, ktere na listji sedé, dobro črnilo, in želod njegov je prav redivna hrana živini. Po Norvegii meljejo želod v moko, ter pečejo kruh iz nje. O novejih časih žgejo ta želod, ter ga priporočajo namesto kave. — Ta hrast zraste 100 do 120 čevljev visok in do 6 čevljev debel v okrožji; on doraste v 250 letih, ter doseže 400 do 600 let starosti. Ljubi merzle kraje in hribovito lego, kjer visokeji prihaja; najljubša zemlja mu je pešeno-ilovnati svet. Navadnemu hrastu nar bližej stoji

2. Poletni hrast. Ta raste visokeje in hitreje od zimskega doba, potrebuje pa globokejšega in rodovitnejega sveta. Gojzdnarji mu pravijo tudi peceljna-sti, ali zgodnji, ali ženski, stavbini hrast (Sommer-eiche, Augusteiche, Stieleiche). On zraste 100 do 180 čevljev visok in 6 do 8 čevljev debel; raste 400 let in zamore 1000 let starosti doseči! Cvetje njegovo pokaže se mesca maja z listjem vred; sad ali želod tiči po dvoje vkup na skupnem dolgem peceljnu. Listje na peceljnih je prav kratko, podolgasto, gladko, nejednako izgobljeno in zavito krilasto. Valjovito deblo gré 30 do 40 čevljev naravnost na kviško; les je čverst, terd, težek, vlečljiv, v mladosti bel, v starosti rujavkljat. Poletni hrast raste po celi Evropi v pešeni s parstjo in ilovco zmešani zemlji; raji je na planjavah in po nizkih berdih, kakor na visokih gorah. Hrastovina njegova služi za stavbe nad in pod zemljo in v vodi; posebno je vgodna za ladje, zamašine in mnogoverstno orodje; tudi jo rabijo za dile, pohišje in druge mizarske izdelke; tudi za kurjavo je prav dobra in oglje njeno veliko zdá. Zavolj teh ime-

*) Morebiti da tóte in sledeče imena niso popolnoma prave, ker drevje po raznih krajih različno imenujejo ljudje; tudi je slovensko imenoslovje (terminologija) rastlin še sila negotovo in zanemarjeno. Prosimo tedaj, če kdo kaj boljih domačih imen vé, da jih naznani blagovoljno po „Novicah“. Vstregel bo nam in prihodnjim pisateljem naravoslovskih knjig in sostavkov. Pis.—(Res je, da imenoslovja rastlin zlo potrebujemo in da bi iz tega se utegnili misliti, da nihče ni v stanu rastlinoslovja v slovenskem jeziku spisati, kar bi pa ne bilo po pravici. Sicer nam bo pa naš nov slovník tudi o tem veliko pomagal. Vred.

nitnih lastnost zasluži tedaj poletni hrast, kadar iz novega bi hrastje sadili kmetovavci, da bi tega pred drugim bolj pogostoma sadili v zemljiščih, kjer je dobra in globoka parst, ktera pa ne smé mokra biti, kajti v taki bi drevo preveč beline rodilo, ktera hitro gnjiti začénja.

Sad obojih plemen — želod namreč — služil je mnogokrat ljudém za hrano, posebno v časih hude lakote. Kronikarji pa pripovedujejo, da to jedilo vživavcom ni dobro teknilo, temoč da jim je mnoge bolezin uzrokovalo. Znana hasnjiva hrana je pa želod prešičem; tudi žganje — hrastovec — napravljajo iz njega. (Dalje sledi.)

Gospodarske skušnje.

Še enkrat od Kajševega rezilnika!

V časniku dunajske kmetijske družbe, poslednjem listu, beremo skušnje z Kajševim rezilnikom od več vinorejcev s tako hvalo popisane, da moramo iznova priporočati našim vinorejcem to nograško orodje, ki je za dvojno rabo — za nož in škarje. S tem rezilnikom zamore vaje nogradnik v 2 dneh cel oral tert obrezati in se bo še manj utrudil, kakor z navadnim rezilnikom, pri katerem 4 dni potrebuje, da obreže oral (joh) nograda. Ker tedaj s Kajševim rezilnikom — pravi omenjeni časnik — se pri vsakem oralu prihranita dva dneva na delu, bi se v vsem našem cesarstvu, ki ima 1 milijon in 759.271 oralov nogradov, prihranilo na leto čez 3 milijone delavnih dni, ki bi se potem lahko obrnili za druge obdelovanja, in dobiček ta bi znesel za vse cesarstvo naj manj en milijon goldinarjev vsako leto. (Gosp. Brus ima v pisarnici ljublj. kmetijske družbe ta rezilnik v zalogi in na prodaj).

Iz pariške razstave,

gledé na razpostavljene kmetijske pridelke.

2.

Austrijske vina, to je, vina, ktere so se iz mnogoverstnih dežel našega cesarstva poslale v pariško razstavo, so jim tam tako všeč, da zamoremo prav zadovoljni biti. Ta hvala ne izvira sicer že iz razsodbe za to postavljene komisije, ki je še le komaj svoje preiskave začela, pa drugi ogledovavci razstave, kteri jih pokušajo, so z blagom in ceno njih prav zadovoljni.

Kdor francozke vina v kerčmah pariških pije in prevdari njih silno dragino, se mora čuditi, da avstrijskih vin niso že davnej Francozi pokupili. Kupovali jih pa niso, ker jim niso bile znane. Gotovo se bo iz našega cesarstva vprihodnje mnogo vina na Francozko spečalo, če se bojo naši rojaki le naučili, ga v sklenicah (flaškah) prodajati. Da pa tega dosihmal ne znajo, se vidi, v kakošnih apotekarskih sklenicah so nektare v razstavo poslane vina, in kako slabo so bile nektare zamašene.

Tudi na Francozkem, kar sem dosihmal vidil, ne pridelujejo povsod žlahnih vin, — povsod pa ngrade obdelujejo umno, in posebno skerb obračajo na vino, ki je že

pridelano, v hramih (keldrih). Tudi naši vinorejci se bojo mogli tega navaditi in vinom našim se bo odperla obilna kupčija po svetu. Pred vsem bo treba ustanoviti pravi čas tergatve, in (kar je navadno v vsih deželah, ktere prodajajo svoje vina po svetu), da se v vsakem nogradu večkrat terga, ker mešanje zrelega in nezrelega grojzda je ena naj večih napak v vinoreji.

Zdraviteljske pisma

od kolere.

3. pismo.

Še marsikaj imamo svojim bravcem od kolere povedati, kar lastnosti in zdravila te bolezni zadeva, da dobijo prave zapopadke o nji in se varujejo nevarnih mazarij in mnogih tistih zdravil, ktere jim priporočajo mojstri-skazi ali za odvrtačo kolere ali za ozdravljanje.

Kolera *), ktera se kakor kuga po svetu vleče, je ptuja bolezen, in se zatega voljo imenuje azijatiška ali indiska kolera. Tudi v Evropi in sicer po vsih deželah našega dela sveta imamo, dokler svet stoji, kolero, to je, drisko z bljuvanjem ob enem, — al ta naša domača zlasti ob hudi vročini poleti navadna kolera ni tista hudobna kuga, ktera se je k nam pritepla iz jutrovih dežel — iz Azije, kjer je gnjezdo mnogih kužnih bolezin, kakor kóz (osepnic), ošpic ali oder (Masern), škerlatnice in mnogih družih, ki so se že zdavnej pri nas vselile ali se še bojo, preden bo konec sveta.

Od te poslednje pritepenke, ktera gotovo nikdar več ne bo iz Europe popolnoma pobegnila, kakor tudi ravno omenjene niso, je toliko znano, da, čeravno je v izhodnji Indii ob južnih primorskih krajih od nekda domá, je vendar še le leta 1817 se kot strašna morivka prikazala v Jesori, tistem ovinku reke Ganges-a, ki se Ganges-Delta imenuje. Od tistega kota se je razširila po vsi Indii, se je vlekla čez vso Azijo in se leta 1830 pervikrat pritepla v Europo in sicer na Rusovsko, od kedar se je širila dalje čez Poljsko, da že leta 1831 se je prikazala pervikrat na Dunaji, kjer smo mi pervikrat imeli priložnost ž njo se soznati. Takrat se je vlekla tudi po Nemškem, Angležkem, Francozkem in je celó se razširila v severno Ameriko. Leta 1831 je od našega cesarstva slovo vzela in ni bilo ne duha ne sluha po tem od nje do leta 1836. V letu 1836 se pa spet prikrade v mnoge dežele in tudi v naše cesarstvo; takrat smo jo imeli tudi na Krajskem, Štajarskem itd. Potem je zginila. Leta 1849 pa spet obišče Dunaj itd., pa je bila precej krotka. Potem spet mine. Lani pride četrtekrat na Dunaj — pa tam je ostala in ni segla deleč okrog, čeravno je na Dunaji huda bila. Na Krajsko je nismo nikoli dobili od dunajske strani, ampak vselej le iz laške.

Kakor je čudno nje prikazovanje, tako čudna je tudi nje nature. Po sledu te poti bi smeli misliti, da kolera je čisto kužna bolezen, ktera se razširja le po nalezbí. Al če pomislimo, da nobena kontumacija (Quarantaine) ji ni mogla še poti zapreti, kakor se gotovo zapera tako imenovani „černi smerti“ ali „turški kugi“ (Orient-Pest), — če dalje pomislimo, da se prikaže včasih na krajih, kamor ni po nobeni očitni viži zanešena bila, — in če poslednjič še porajtamo, da zdravnikov, duhovnov in strežnikov ne umerje več kakor družih ljudi, ki nikoli niso opraviti imeli z bolnimi, pa spet ne moremo reči, da je kolera tako nalezljiva kuga, kakor so prave kužne bolezni. Čeravno tedaj kolera že več let obiskuje Europo, kjer so si naj slavniji zdravniki prizadevali spoznat nje vzrok in natoro, je

*) Beseda „cholera“ (kolera) je gerška. So nekteri, ki jo izpekujejo od chole (χολε), kar pomeni žolč, in pa od reo (ρεω) teči. Bolj pa pridejo tisti do resnice, ki terdijo, da kolera izvira od „cholera“ (χολερα), kar pomeni žleb (Dachrinne), po katerem iz strehe dežnica, kadar dež gré, s posebnim glasom huhlja, kteremu je enak tisti glas, ki se v trebuhu sliši, kadar za kolero bolnega driska žene.

vendar ta čudna bolezen še zmiraj ostala zastavica, ktere še nihče ni tako uganil, da bi mogli reči: „ta je prava“. Tisto misel, da je kolera zlo enaka v svojih vzrokih kózem ali osepnice (Blattern), bi mi še naj bolj poterdili. Tudi kózé se začenjajo tu in tam, ker ni duha ne sluha od koz, same po sebi, mnogokrat se pa tudi nalezejo. Preiskovali so zdravniki in naravoslovci vodé in mnoge zeliša, ki so ljudém živež, pa nič niso mogli najti v njih; — vpraševali so zrakomer in gorkomer, pa nič jim nista povedala; — tudi preiskave električnosti zračne in magnetna iglica niso nič razodele. To pa so uterdile po mnogih skušnjah, da kolera v severnih in južnih, v izhodnjih in zapadnih deželah je že bila, — ob hudi zimi in vročem poletju, spomladi in v jeseni; nji je vse eno: ali je vreme lepo ali gerdo, mirno ali viharo, tudi po gromu in blisku ni zginila. Prederla je kitajsko zidovje, čez Himalajo in Kavkaz je šla, v Azii, Evropi, Ameriki in Afriki je bila. Napada ljudi mnogotere starosti in obojega spola, malokterikrat vendar otroke pod 3 leti, naj raji pa spravlja stare. Med revnimi jih več zbolí in umerje kakor družih, ker ti se ne v jedi, ne v obleki, ne v stanovanji ne morejo tako skerbno ravnati in škodljivih reči varovati, kakor uni. Pijance brez milosti morí; malokteri jo prestane. V Kraju vendar pomnimo v letu 1836, da eden naj hujih žganjarjev H. ji je, čeravno hudo zbolel, srečno peté odnesel, pa — kar nikdar sicer ne pomnimo — od tistihmal se je tudi tako spokoril, da se ni ne kapljice žganja več dotaknil in potem še več let živel.

Vse to, kar smo v tem pismu, od kolere povedali, naj bode našim bravcem v nauk, da naj nikar ne verjamejo mazačem, ki jim priporočajo to ali uno zdravilo, da jih bo varovalo kolere, če počnejo sicer tudi, kar se jim poljubi. Če zdravniki po večletnem trudu okoli bolnikov še niso mogli do pravega spoznanja priti, kaj se smé še le od nevednih ljudi pričakovati. Iz tega pa so bravci tudi lahko nadalje spoznali, da za kolero nimamo zdravila, ki bi ga smeli rabiti v vsakoršnih okoljstvih, ampak da zdravila se spreminjajo po različnostih, ki jih ima bolezen po vzroku, izzačetka ali pozneje itd. Tudi se ni zanašati, če se je vreme po vetru, gromu in blisku shladilo in sčistilo, da bo zdaj konec kuge in da zdaj še smemo manj skerbno ali celó razujzdano živeti, pa tudi se ni ravno bati, če je kolera blizo, da bi mogla v naš kraj priti.

V 4. pismu bomo v sklep tega podučnja še nekaj povedali od prikazkov te bolezni in zdravilske pomoči.

Kratkočasno berilo.

Dolžnišnica.

(Konec.)

Vkljub temu dozdevnemu razkačenju se oba eden drugemu spodobno prikloneta in lesovščik se oberne proti vratom.

„Staruška, tebi pač naglo zavrè“, zakliče spravljlivo koževnik za njim. Sivček se namuza ter pravi: „To zna pač res biti! 80 rubljev ti dam“. —

Pogodita se naposled za 100 rubljev. Koževnik spiše oprostnico, ter jo svojemu gostu podá. Spet se poljubita in koževnik pristavi: „Sergi Feodorovič, ako boš usnja potreboval?“ Tedaj pridem k svojemu prijatlu Štefanu Timofejeviču; in ako bi bilo tebi lesa potreba?“

„Še to leto mislim novo „banjo“ (kopajuico) napraviti ter se bom pri tebi oglasil“.

„Boš dobro postrežen“, priterdi lesovščik in častivredna moža se ločita eden drugemu priklanjaje se.

Druga pot pa oproščevavca mnogo težje stane. Mora k starovercu, kteremu pravoverni Rus sramotno ime „razkolnik“ nadeva. Tu nič ne pomaga pogajanje; tu le zgolj pusta beseda velja. Staroverec je „mehovščik“ (kožuho-vinar), kaj bogat mož, al njegovo stanišče je prosto, brez vsega lepoticja; mize iz dobovine, klopí po stari šegi brez blazin; vse pa je čuda snažno in dobro vredjeno.